

Meddig terjedjen még a szerzői jog?

Gyertyánfy Péter

(Megjelent a Jogtudományi Közlöny 9/2001. számában, 337. és köv.)
(2001. október 8.)

Az izraeli Legfelsőbb Bíróság egyik újabb ítélete szerint szerzői jogi védelem illeti a teljes szövegre nézve azt a tudóst, aki kibetűzte, rekonstruálta az egyik kétezer éves holttengeri tekercs szövegét, de hasonlóan - egy francia ítélet szerint – szerzői műnek minősült az Eiffel torony díszkivilágítása, egy kiállítás, sőt egy illatszert is.¹ A Fővárosi Bíróság egy idei (még nem jogerős) határozata egy rádió műsorcím kitalálóját szerzőknek minősíti, noha az adott műsor a bíróság szerint sem volt szerzői mű.² A Fővárosi Bíróság előtt szerzői jog alapján kértek védelmet televíziós vetélkedő és szórakoztató műsorok „formátumára” is.³ Az eredetiséget nem mutató (csupán a munka- és pénzbefektetés miatt védendő) adattárak most bevezetendő un. sui generis jogi védelmének formájaként (tulajdonképpen ahelyett) hivatalos alternatív javaslat Magyarországon a szerzői jogi törvényben, szomszédos jogként való szabályozás.⁴ Idei törvénymódosítás biztosítja a szabványok magyarországi szerzői jogi védelmét is.⁵ A külföldi jogirodalomban tekintélyes szerzők szerzői jogi védelmet javasolnak az esztétikus sportmozgásokra⁶ és a gazdaságilag értékes bármiféle információkra is.⁷ Egy amerikai vállalat az egyénre jellemző DNS mintázat szerzői jogi regisztrálását és belföldi valamint nemzetközi szerzői jogi védelmet ígér híres ember ügyfeleinek, akik a mások általi klónozásuktól tartanak.

Folytatható lenne az olyan bírósági ítéletek, szerzői jogi szakértői ügyek, érdekképviselési és jogi szakirodalmi javaslatok sora, amelyek mutatják, hogy a szerzői jog (ideértve az azzal szomszédos jogokat is) tárgyi hatályának legutolsó jelentős kiterjesztései és tartalmának megerősítése – a számítógépi programok szerzői művé, és a mozgókép előállítói teljesítmények szomszédos jogi védelem tárgyává minősítése illetve nálunk a reprográfiai jogdíj bevezetése⁸ - korántsem zárta le az ilyen törekvéseket (s talán a tényleges folyamatot sem).

Meglepő a jogterület vonzereje, népszerűsége, ha tekintetbe vesszük, hogy egyidejűleg joggal szólhatnánk a szerzői jog válságáról, az ilyen alanyi jogok gyakori érvényesíthetlenségéről

¹ C. A. 2790, 2811/93 Eisenmann v. Qimron, 54(3) P.D.817.2000. aug. 31. Idézi: *Birnhack, M.D.*: The Dead Sea Scrolls Case: Who is an author? 2001. E.I.P.R. Issue 3. 128 és köv. o.; Cass. 1ère, civ 3 mars 1992; CA Paris, 8 juin 1983 (*Dufour, B.* Des exhibitions comme oeuvres de l'esprit, RIDA 1999. No. 180., P3); Trib. comm. Paris, sept. 24, 1999; Com. com. èlèctr. 2000, comm. no° 41.

² 3. Pk.22.498/2000/6. Feldolgozza és kritizálja az ítéletet *Ficsor M.*: A Cappucino-ügy: a fekete leves. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 106. évf. II. 2001. ápr. 31. és köv. o.

³ Heti Hetes ügy (SzJSzT 09/00) és Álompár ügy (SzJSzT 28/00). Lásd az ARTISJUS honlapján www.artisjus.hu (2001.jún. 1-én).

⁴ 2140/2000 (VI.23.) Korm. határozattal módosított 2212/1998 (IX. Korm. hat.) alapján MSZH javaslatok.

⁵ 2001: XLVIII.tv. 67 § (1) k.

⁶ *Weber, L.J.*: Something in the Way She Moves: The Case for Applying Copyright Protection to Sports Moves. Columbia – VLA Journal of Law and the Arts. 23:3/4 2000, 317. o.

⁷ *Endeshaw, A.*: Treating Intellectual Capital as Property: the Vexed Issues. 2000 EIPR, 140. o.

⁸ 1999. évi LVXXVI. tv (a továbbiakban: Szjt.) 21. §

is.⁹Ez a dolgozat az okokat és a kiterjesztési kísérleteket veszi számba és igyekszik a bővítés ma Magyarország számára ésszerű határait megtalálni.

1. A kívánatos „védőernyő”

Lássuk, alapjában hogyan is néz ki ez a védőernyő, ami alá oly sokan igyekeznek? A szerzői jog alanyi értelemben a szubjektív (egyéni) eredetiségű, irodalmi, művészeti és tudományos művek alkotásait a törvény erejénél fogva megillető olyan jogosítványok összessége, amelyeknek lényege a mű használata és mások általi felhasználása engedélyezésének kizárólagos joga. Az érem másik oldala az a jogosultság, hogy e jog alanya mindenki mást eltilthat a műre való bármilyen behatástól. A jogosítványokban a magyar törvény szerint személyiségi és vagyoni elemek fonódnak egységgé össze, ezért ezek alapvetően elidegeníthetetlenek.¹⁰ A szerzői alkotás csakis emberi alakító szellemi tevékenység eredménye lehet, nem pedig véletlen tevékenység vagy esemény következménye. Az „egyéni eredetiség” a mű szoros kapcsolatát fejezi ki az alkotóval. A szerzői mű az alkotó személyiségének jegyeit is hordozza, ezért a két különböző szerző által egymástól függetlenül és véletlenül azonos (igen hasonló)¹¹ formában létrehozott két mű mindkettője védett szerzői mű lehet, itt nincs a korábbi jogvédelemnek a későbbi műre kizáró hatása mint az iparjogvédelemben. A szubjektív eredetiség mellett a műnek nyilván magasabb színvonalúnak kell lennie a banálisnál, kézenfekvőnél, annál a megoldásnál, amit a feladat vagy anyag kényszerítően diktál („szellemi alkotói mozgástér”). Mindazonáltal az új Szjt. – az 1999. évi LXXVI. tv. – e tekintetben leszállítani látszik a mércét, amikor – általánosítva az EK szoftver irányelv szabályát – minden műtípusra kijelenti, hogy „A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől”.¹²

A továbbiak szempontjából fontos, hogy az angol- és ennek nyomán az USA – szerzői jog történeti okoknál fogva¹³ másféle szerzői jogi eredetiséghez jutott el. A „tudomány és a hasznos művészetek”¹⁴ fejlődését a személyiségi elemek műre átsugárzásának említése nélkül és a szerzői jogi eredetiség szintjének alacsonyan tartásával kívánták segíteni. Az erre vonatkozó 1924-es angol precedens ügy bírója szerint ahhoz, hogy a teljesítmény „copyright” védelmet kapjon, „az szükséges, hogy a kifejtett munka, szakértelem (skill) és tőkebefektetés elegendő legyen ahhoz, hogy a terméknek olyan minőséget vagy tulajdonságot biztosítson,

⁹ Az internet kapcsán a magyar és külföldi szakirodalom és a napi sajtó telve van ilyen figyelemfelhívásokkal és óhajokkal. Id. Ficsor Mihály már húsz évvel ezelőtt arról írt, hogy az elektronikus másolás a szerzői jog Maginot-vonalának áttörésével fenyeget. *Ficsor M.: A tudományos-technikai forradalom és a szerzői jog válsága.* JK. 1981.983. o. A mai magyar helyzet külön dolgozat tárgya lehet.

¹⁰ A személyhez fűződő jogosítványok szerepe csak a miénkkel azonos elvi alapon álló (ún. „monista”) – például német, osztrák, cseh – szerzői jogokban ilyen mindent átható, de maga a több elemből álló személyhez fűződő jogosítvány a francia mintát követő „dualista” rendszerekben is elidegeníthetetlen. Az Amerikai Egyesült Államok jogában csak a vizuális alkotások szerzői élveznek kifejezetten szerzői „személyhez fűződő jogokat”, a többi szerző szerzői névjogát, a mű nyilvánosságra hozatali jogát, és az annak változatlanóságához fűződő jogokat a szövetségi szerzői jogon kívüli más jogágak biztosítják.

¹¹ Elvileg két szerző egy-egy műve éppen a személyiség egységéért soha nem lehet „azonos”. Az egyéni eredeti jelleg tere annál szűkebb, minél inkább funkcionális egy mű (pl. könyvelő szoftver), de sohasem nulla.

¹² 91/250/EGK irányelv 1 cikk, 3. bek. illetve Szjt. 1 § (3) bek.

¹³ *Boytha Gy.: A szerzői jog és az iparjogvédelem összefüggései.* Jogtudományi Közlöny 1968 nov.-dec. 594. és köv. o.

¹⁴ Az Amerikai Egyesült Államok 1787. évi alkotmányának 1. cikk 8. §-a.

mint amivel a nyersanyag nem rendelkezett és ami a terméket megkülönbözteti a nyersanyagtól.”¹⁵

A szerzői jog tárgya, az irodalmi, tudományos és művészeti alkotások köre igen széles. Ez a három alkotói terület részben átfedő is (például ilyen több területet is érintő lehet az esszé és a számítógépi program). Sem a magyar, sem más pozitív szerzői jog nem zárja ki eleve erről a „védett területről” azokat a szellemi alkotásokat, amelyek érzékelése, érzékelhetővé tétele nem esztétikai, hanem valamilyen gyakorlati célt szolgál (így a szerkesztésbeli eredetiséget mutató adatgyűjtemények).

A szerzői jogban – az iparjogvédelemhez képest is – különleges az a végső elem, amire a kizárólagos jog (minden műkategóriában egyaránt) irányul, fennáll. Ez az azonosítható¹⁶ gondolat kifejtés (vagyis a mű) belső konkrét kifejezési formája és külső (pl. nyelvi) megjelenése. A védelem végső tárgya tehát nem maga a műbe foglalt ötlet, gondolat, képlet, eljárás, módszer, művelet¹⁷ vagy a több művön végigvonuló stílus. Példásképpen azt mondhatnánk, hogy ha a mű egy barack, akkor a magja a szerzői jog által nem védett gondolat, húsa és héja pedig a védett belső illetve külső forma.

A sokféle újabb szellemi teljesítmény számára kívánatosnak látszó szerzői jogi rendszert tovább elemezve az is megállapítható, hogy a magyar – és ugyanígy az összes kontinentális európai – szerzői jogban a jogosultságok eredeti alanya csakis az alkotó tevékenységet kifejtő természetes személy lehet.¹⁸

A „szerzői jog” mellett törvényünk szabályozási tárgya a szerzői joggal „szomszédos jog” is. A védelem tárgyára vonatkozó szerzői exkluzív helyzet ugyanis gyakran csak előadóművész és/vagy ipari jellegű felhasználó, szolgáltató (kiadó, rádió, televízió, filmelőállító) közreműködésével hozható mozgásba vagyis lesz értékesíthető. E közvetítő tevékenység – melynek értelme, magja továbbra is a mű – „szomszédos jogok” néven elkülönült védelmet kapott (lásd Szjt. XI. fejezet). Ennek tárgya a személyes vagy szervezési *teljesítmény*. Ez az alapvető különbség a szerzői alkotásra irányuló szerzői joghoz képest. A szomszédos jogi teljesítmény a *tipikus* esetben – a gazdaságilag értékelhető, forgalomban résztvevő teljesítmény pedig *mindig* – műkövetítésre irányul, azzal kapcsolatos.¹⁹ Az előadóművészek körét – igaz, hogy csak minimumként – a nemzetközi egyezmények is a *szerzői művek* előadóiként határozzák meg, bár ezt a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996-os nemzetközi egyezménye az előadásokról és a hangfelvételekről (WPPT) kiegészíti a folklór művek előadóival.²⁰ Kivételnek látszik a televíziós sportközvetítés, a híradó és az értékesítésre árukat

¹⁵ Lord Atkinson a *MacMillen v. Cooper* (1924) ügyben, 130. L.T.R. 678-679. Idézi: *Deazley, R.*: Photographing Paintings in the Public Domain: A Response to Garnett. (2001) E.I.P.R. Issue 4. 180. o.

¹⁶ Ez nem jelent feltétlenül dologban rögzítettséget (lásd például a megjegyzett, betanult koreográfia esetét).

¹⁷ Szjt. 1. § (6) bek.

¹⁸ Szjt. 4. § (1) bek.

¹⁹ Azt is mondhatjuk, hogy az eredetiség ismérve benne rejlik a szerzői és szomszédos jogokban. *Dusolier, S., Poulett, Y., Buydens, M.*: Copyright and access to information in the digital environment. UNESCO Copyright bulletin, Vol. XXXIV. No. 4. 2000, 7. o.

²⁰ A 4/1994 (II.11.) OGY határozattal kihirdetett Római Egyezmény 3 (a) és 9 cikke, a TRIPs 9 cikk (1) bek.-e, a WPPT 2 (a) cikke. *Walter, M.*: szerinti a nemzeti jog e kört kiterjeszheti a varieté – és cirkuszművészekre és a sportolókra (!) is. *Walter, M.*: The relationship of, and comparison between, the Rome Convention, the WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) and the TRIPs; the evolution and possible improvement of the neighbouring rights recognized by the Rome Convention. Copyright Bulletin XXIV./36.o. WPPT: 57/1998 (IX. 29.) OGY hat. TRIPs: A Világkereskedelmi Szervezetet (World Trade Organization, WTO) 1994. április 15-én Marrakeshben létesítő egyezmény melléklete, a „Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi

bemutató, felajánló műsor de itt is lényeges elem az operatóri, rendezői munka. Mindez abból is látszik – illetve itt az ok- és okozat kölcsönhatásáról van szó -, hogy ennek a szellemi teljesítménynek a felhasználási módjai általában azonosak a szerzői művekével, még ha a módoknak nem is mindegyikéhez kapcsol engedélyezési jogot a törvény. Tény, hogy amennyiben nem a tipikus csoportképző elvet nézzük, a „szomszédos jogok” csoportja nem homogén képződmény. Azt azonban, hogy a hanglemezek százmilliói között van néhány madárfütty hanglemez is, mégsem lehet a legfőbb csoportképző jelleg – szerzői műhöz, előadóművészi teljesítményhez kapcsolódás – lerontásának tekinteni.

A további érvelés szempontjából itt ki kell térni arra is, hogy bizonyos „copyright” rendszerű országokban, elsősorban az USA-ban (ahol magát a hangfelvételt szerzői műnek tekintik), tagadják a szerzői jog – szomszédos jog elvi különbségét, különösen a „digitális korszakban”.²¹

A szóban forgó teljesítményeket különösen a hang- és képfelvételen és sugárzott műsorban való rögzítés és a rögzített teljesítmények egymással versenyzése óta kell a szerzői joghoz hasonló kizárólagos engedélyezési joggal védelmezni.²² E jogoknak is a kizárólagos, a tulajdonhoz hasonló engedélyezői pozíció a lényegi tartalma.

A szerzői jog és az azzal szomszédos jogok érvényesülésének – a védelem megvalósulásának – az iparjogvédelem tárgyaihoz hasonlóan az az alapmodellje, hogy a szerző vagy jogutódja az egyes felhasználókkal külön-külön kötött polgári jogi szerződésekben, ellenértékért gyakorolja szerzői engedélyezési jogát. Emellett a műfelhasználás tömeges egyidejűvé válásával, tömegesen a magánszférába kerülésével növekszik a közös jogkezelés körében kötött felhasználási keretszerződések jelentősége is.

Az iparjogvédelemmel a szerzői és szomszédos jogoknak több közös vonása is van. Ilyen először is a szellemi alkotás²³ eszmei, szellemi konstrukció-jellege, amely persze gyakran dologi (termék) formában hasznosul. Mivel lényege nem tárgyi, helyhez kötve sincsen, egyszerre több helyen is felhasználható. Továbbá, minthogy értékre vonatkozó kizárólagos (monopol) helyzet, az érték társadalmi hasznosulása miatt (hozzáférhetővé tétel a közönségnek, más szellemi alkotóknak) e nem dologi „tulajdon” időbeli és egyéb korlátozások alá esik. A személyhez fűződő jogok az iparjogvédelem törzs-területén, a szabadalmi viszonyokban is sajátos, kifelé, vagyis az alkotásra ható (abban megnyilvánuló) személyiségi jogok. Ezt a „szellemi tulajdon” – külön nemzetközi egyezmény, esetenként anyagi viszonyosság híján – csak a törvényalkotó államban ismerik el, vagyis „területi jellegű”.

Félretéve most a szerzői és az iparjogvédelmi jogok közös megnevezése, Ptk-beli szabályozása (elhelyezése) körül újra fellángolt vita eddigi eredményeinek ismertetését és

vonatkozásairól”, az angol cím általánosan használt rövidítésével: TRIPS. Kihirdette az 1998. é. IX. tv. I.C. melléklete.

²¹ Lucas A. – Lucas H-J: *Traité de la propriété littéraire et artistique*. 2e édition. Litec, 2001. 620. o.

²² Tomori Pál: *A szerzői joggal szomszédos jogok védelme*. A szerzői jogi törvény magyarázata (Szerk.: Gyertyánfy P.) KJK Budapest, 2000. 338. és köv. o.

²³ A Ptk. VII. fejezetének címe, 86., 87. §-ai és az ezeket követő alcím valamint a Btk. 329. §-a szerint ez a szerzői jog és az iparjogvédelmi jogok összefoglaló törvényi fogalma. A TRIPS hatására és egyéb okokból újabban megjelent pozitív jogunkban – a szabadalmi törvényben, a 128/1997 (VII. 24.) sz. vámgazgatási kormányrendeletben – a „szellemi tulajdon” összefoglaló fogalma is.

véleményezését,²⁴ annyi mindenképp rögzíthető, hogy a szerzői és az iparjogvédelmi jogok az ingókra és ingatlanokra vonatkozó tulajdonhoz hasonló, (de azzal nem azonos, mint ezt például a szerzői jog kivételes elidegenítésének esetei is mutatják)²⁵ helyzetet jelentenek.

A szerzői jog (és szélesebben: a szellemi alkotások joga) a tulajdonnal, a monopolhelyzet alapvető kategóriájával eredményében igen hasonló helyzetbe hozza e jogok alanyait. Ez önmagában nagy vonzerő mindenféle nem dologi (anyagi) teljesítmény előállítója, forgalmazója számára. A szerzői és iparjogvédelmi jogok érvényesítését sajátos szervezeti és jogi konstrukciók, vélelmek könnyítik (a szerzői jogban például a közös jogkezelés). A jogsértések szankcionálását az általános polgári jogi eszközök mellett sajátos, erősebb eszközrendszer segíti (például: ideiglenes intézkedés könnyített feltételei, bizonyítás sajátos szabálya). Ezek ráadásul kiegészülnek büntetőjogi és vámjogi eszközökkel is.²⁶

Mindezek alapján azokat a legfontosabb előnyöket, amelyek a szerzői és szomszédos jogot mint jogintézményt a jogosultak számára oly értékessé, egyes a rendszeren (még) kívül álló teljesítmények előállítóinak pedig oly vonzóvá teszik, a következőképpen lehet összefoglalni:

- a tulajdonhoz hasonló, több évre szóló monopólium (vagyis kizárólagos engedélyezési és tiltási jog mindenkivel szemben);
- a jogsértésekkel szembeni különösen a büntetőjog miatt erős eszközök (ez és az előző jellegzetesség közös az iparjogvédelemmel);
- formamentesség, vagyis bejegyzés, nyilvántartásba vétel, költséges újdonságkutatás nélküli védelem;
- a védelmi tárgy határainak viszonylagos pontatlansága, meghatározhatatlansága;
- a szorosán vett szerzői jog esetében – több nemzeti jogban, így a magyarban is - az engedélyköteles felhasználások általános fogalommal, nem pedig kimerítő felsorolással való meghatározása.²⁷

2. Koherens-e az alapelvek szempontjából mai szerzői jogunk?

Könnyű dolgunk lenne a szerzői és szomszédos jogok esetén jellemzett védőernyője alá törekvő újabb vendégek megítélésénél, ha akárcsak saját pozitív jogunk is mindig, következetesen érvényesítené, megkövetelné azoknak a feltételeknek a betartását, amelyeket a szubjektív eredetiség, a konkrét belső vagy külső formában való megjelenés illetve a tipikusan szerzői műveket közvetítő saját teljesítmény mint tárgy tekintetében támaszt. A magyar – és nem csak a magyar - szerzői jog azonban már eddig is belement elméletileg akár elvtelennek is nevezhető néhány kompromisszumba.

Már a szerzői jog háttérszabálya, a Ptk 86. §-a sem hibátlan ebből a szempontból, amint erre a bevezetőben említett Cappucino - ügy és az erről szóló erős jogirodalmi kritika is rámutat²⁸: A 86. § (3) bekezdése „a...társadalmilag széles körben felhasználható és még közkinccsé nem vált (olyan) *szellemi alkotásokról, amelyekről a külön jogszabályok nem rendelkeznek*” két szempontból is hézagossá teszi a szellemi alkotások dogmatikai határait. Egyrészt úgy ad

²⁴ *Boytha Gy.* : A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Bacher V.*: A szellemi tulajdon jogi védelme és a Ptk. Mindkettő: Polgári Jogi Kodifikáció, II. évf. (2000) 3. sz., 13. o. és köv., 23. o. és köv. *Ficsor M. Z.*: A szellemi tulajdon és a Ptk. (észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz). Polgári Jogi Kodifikáció. III. évf. (2001) 2. sz. 27. o.

²⁵ A joggyakorlás (használat és rendelkezés) valamint a jogsértés szankcióinak további sajátosságait I. az Sztj.-ben és pl. az 1995. é. XXXIII. sz. szabadalmi törvényben.

²⁶ Sztj. 94-99. §-ok; Btk. 329/A és 329/B §-ok, 128/1997 (VII.24.) Korm. r.

²⁷ Sztj. 16. §

²⁸ L. 2. láb.

monopóliumot szellemi javakra, hogy a szellemi alkotások jogáról szóló külön jogszabályoktól eltérően ennek nincsenek szigorú részletes feltételei. A védelem tárgya meghatározatlan, gyakorlatilag a „teljesítmény” akármilyen banális, kézenfekvő lehet. Másrészt gyakorlatilag – a szellemi „tulajdon” körében ismeretlen módon – időben határozatlan védelmet is enged, hiszen a létrehozása utáni akármilyen távoli időben bekövetkező „közkinccsé válásig” terjed.

A kizárólagos jogokkal védett szellemi alkotások így a magyar jogban nem alkotnak zárt kört. A Ptk. vezető gyakorlati magyarázata szerint például a 86. § (3) bekezdése által védett szellemi alkotás lehet az eredetiséget nem mutató adattár is²⁹. Eszerint ha valaki nyilvános adatokból magán adattárat készít, ettől kezdve az adattár legkisebb még azonosítható részének minden felhasználása az összeállító engedélyétől függ (az adat az ő monopóliuma alá kerül).

A szellemi alkotás fogalmát, a védelem tárgyát nehezebb körülhatárolni, mint a tulajdon tárgyait. Az ilyen alkotások, teljesítmények felhasználása egyre inkább nem dologi formában – például „on line” – történik. Így a felhasználás határait is nehezebb élesen megvonni. Számunkra ebből az következik, hogy ha ilyen teljesítményekre kizárólagos jogokat biztosít a törvény, itt pontos, részletes szabályokra van szükség. Figyelembe kell venni továbbá, hogy az egyes ember jogai és szabadságai gyakorlásának még a tulajdonjog esetén is mások jogai szabnak határt. Itt a mások jogai vagyis a szabad felhasználás (az alanyi szellemi „tulajdon”-jogok határai) is részletesebb, szabatosabb leírást kívánnak, mint a tulajdonjog tárgyainál. Helyesebbnek látszik ezért az ilyen jogokkal védett ismeret, tudás, kifejezésforma a szellemi vagyon külön-külön megjelölt (külön jogszabállyal védett) trezor-fiókjaiba helyezése. E jogterület nemzetközi szabályai is ebben a rendszerben működnek.³⁰ Más kérdés, hogy a bíróság a bevezetőben említett ítéletben erre a jogszabályi alapra még hibásan is építkezett, hiszen az Szjt. szerinti címvédelem csak műcímnek jár; a Cappucino szó önmagában pedig – a bíróság által is elismerten – nem egyéni eredeti módon kifejtett gondolat (nem mű).

Inkább érdekes, mint nagy jelentőségű „kompromisszumos” jelenség a *műcím* védelme is. Az Szjt. 16 § (2) bek. szerint „A szerző engedélye szükséges a mű *sajátos* címének felhasználásához is”. Ez a védelem elsősorban a más műben, más mű címeként való jogosulatlan felhasználás ellen véd, hiszen a mű integritására vonatkozó személyhez fűződő jog önmagában is megváltoztathatatlanná teszi a mű címét (még a nem „sajátosat” is) a szerző engedélye nélkül. A más mű címeként való felhasználást viszont csak akkor lenne indokolt szerzői engedélytől függővé tenni, ha az a cím önmagában is egyéni eredeti gondolat kifejtés, vagyis mű.³¹ A törvény szövegében a „sajátos” szó értelme nem egészen ez. Egy-két szóban szinte lehetetlen egy teljes gondolatot kifejezni, gondolati tartalmat összesűríteni. Ha pedig a „sajátos” cím kifejezésén mégis egyéni eredeti irodalmi művet értünk, a nyilvánvaló plágium esetét kivéve mindig könnyen hivatkozni lehetne a véletlen párhuzamos fejlesztésre. A „sajátos cím” védelme a más műben vagy egyébként az eredeti műtől elkülönítve való felhasználás ellen így inkább versenyjogi természetű, hiszen például két azonos című könyv, film, hanglemez piacon való összetévesztése ellen véd. Elég ehhez elolvasni a

²⁹ Kovács L.: Az egyéb szellemi alkotások. In: Petrik F. (szerk.): Polgári jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG Orac Kft. 1998. I. 220. o.

³⁰ A ma legfontosabb, legátfogóbb a TRIPS. Lásd: 20. lábuj.

³¹ A Föv. Bír. P. 20595/92. sz. jogerős ítélet szerint például az „A Taste of Honey” – „Egy csepp méz” szabatos, a több lehetséges értelmezés közül itt egyedül helyes fordítás, s így nem éri el az egyéni eredeti jelleget. SzJSzT szakvéleményeinek gyűjteménye III. Szerk.: Lenkovic B. – Székely L., Eötvös Kiadó 1998. 29. o.

versenytörvényünk vonatkozó szakaszát: „Tilos az árut ... olyan ... megjelöléssel ... forgalomba hozni, ... amelyről a versenytárs ... áruját szokták felismerni.”³²

A „jellegzetes és eredeti *alak kereskedelmi használata*” mint szerzői engedélytől függő felhasználás (Szt. 16. § (3) bek.) két szempontból is a szerzői jog természetes határainak kiterjesztése.³³ A műben szereplő jellegzetes alak neve szorosan véve biztosan nem védelemképes gondolat kifejtés. Ha a „jellegzetes és eredeti” jelzőket így értenénk, igencsak szűk lenne a 16. § (3) bek. érvényesülési köre. Másrészt e név trikókon, élelmiszeren stb. való feltüntetése szorosan véve nem is szerzői jogi felhasználás, nem a mű közvetett vagy közvetlen érzékelhetővé tétele, hacsak nem művészet (egy-két szó!) átvételének nem tekintjük. Nem vitatható, hogy a sikeres műből közismert alak neve, formája felidézheti magát a művet is a vevő tudatában, itt mégis elsősorban versenyjogi tényállásról van szó. Így viszont ezen – kétségkívül szerzői művel színezett – versenyjogi tényálláshoz a szerzői jog szigorú büntetőjogi szankciói is fűződnek. Helyes lenne ezeket alkalmazni, ha például az illető televízió szervezet székháza mellett egy eszpresszó nyílna „Barátok közt” (ami egy televíziós sorozat címe) cégtáblával? Ugyancsak rendszeridegen, versenyjogi feltétel az Szt. 36 § (1) bekezdésében, hogy a pusztán tényeket, híryanagot (tehát nem műveket) tartalmazó közlemények átvételénél a forrást azért meg kell jelölni.

Tulajdonképpen az ún. „követő jog” szabálya – amely szerint az eredeti képző- és iparművészeti alkotás műkereskedői tulajdon átruházásakor „szerzői díjat” kell fizetni, Szt. 70. § — is az alapelveket nézve idegen tagot jelent az Szt.-ben. A műpéldányokra vonatkozó terjesztési jog ugyanis a 23. § (5) bekezdés értelmében az első tulajdonátruházással kimerül, megszűnik. Milyen jogért kell akkor itt szerzői díjat fizetni? Félreértés ne essék: a nálunk 1978 óta létező és a szerzői jog alapvető nemzetközi egyezménye, a Berni Unió Egyezmény 2. cikke (7) bekezdésében is említett jogintézmény gazdasági és szociális indoklottsága nem vitatható. Az eredeti képzőművészeti alkotásoknak többszörösítés, reprodukálás útján történő felhasználásból a szerző csak kivételesen és jelentéktelen jövedelemre számíthat. Ezeknek az alkotásoknak a természetéből folyik, hogy a szerző jövedelme – szinte kizárólag – a mű tulajdonjogának átruházásáért kapott ellenérték. Ez az ellenérték pedig nem mindig áll arányban a mű esztétikai értékével.³⁴ Bár a mű hasznosításából eredő bevételben való részesedés a szerzői jog egyik alapgondolata, de az adott esetben ezt nem „szerzői jogdíjjal” hanem a kulturális járulékhöz hasonló fizető köztulajdon módjára, ugyanezen törvény vegyes szabályai között és más terminológiával lehetett volna jobban elérni.³⁵

Európai jogharmonizáció³⁶szülötte az „*editio princeps*” –nek a szorosan vett szerzői jogi részben elhelyezett szabálya (Szt. 32. §). A közvetve védett teljesítmény mégsem a gondolat egyéni módon való kifejtése, hanem egy kutatási, szervezési, kiválasztási anyagi teljesítmény, amellyel a védelmi időben még nyilvánosságra nem került műveket a közönség számára hozzáférhetővé teszik. Ennek a szomszédos jogi jellegű teljesítményre vonatkozó (csak 25 évig fennálló) védelemnek a tartalma a szerzői vagyoni jogokkal azonos (tehát nem szomszédos jog módjára egyenként meghatározott felhasználásokra terjed ki, hanem minden felhasználásra és díjigényre!). Személyhez fűződő elemei viszont nincsenek.

³² 1996. évi LVII. tv. 6. §. Az 1923. évi V. tv. 12. §-a még részletezőbb volt, konkrétan említette a könyv- és folyóirat címeket is mint megjelölést.

³³ Előzménye a Föv. Bír. 16. P. 24696/1957. ítélet a Dörmögő Dömötör költői alak folyóirat címéül való felhasználásának megtiltásáról, majd a Vuk c. rajzfilmre vonatkozó B. H. 1986/363. ügy.

³⁴ Batta J. Követő jog. A szerzői jogi törvény magyarázata (KJK Budapest, 2000, Szerk. Gyertyánfy P.) 332. o.

³⁵ Formai megoldásként legalábbis utalni kellene az Szt. 23. § (5) bekezdésében a követő jogra mint további, sajátos kivételre a jogkimerülés alól.

³⁶ 93/98/EGK irányelv 4. cikk

Már az „editio princeps” jog is valójában az évtizedekkel ezelőtt is sürgetett³⁷ *kiadói szomszédos jog* egy fajtája, hiszen az „első közzevők” leginkább zenemű- és könyvkiadók. Van emellett még egy előfutára a többszörözési alanyi szerzői jogként nem is létező „kiadói jogoknak” az Szjt-ben, ez pedig az ún. reprográfiai jogdíjakban való kiadói részesedés. A reprográfiai jogdíjakat az Szjt. 21. §-a értelmében a nyomtatott formában terjesztett művek magáncélú *másolására* tekintettel kell fizetni az erre szolgáló készülékek gyártóinak, importőreinek, ellenértékért üzemeltetőinek. A kiadók esetében tehát a jog a részesedésre „filius ante patrem”.

A *filmelőállítók* újonnan bevezetett *szomszédos jogai* is újabb rést ütnek a szerzői jogunk szomszédos jogi része elméleti határfalain. A szabály – Szjt. 82. § - bevezetése itt is európai jogharmonizációs kényszerűség volt.³⁸ A filmelőállítók az első szomszédos jogi jogosulti csoport az Szjt-ben, akiknek jogai tipikusan nem szerzői művek közönséghez közvetítése kapcsán érvényesülnek. Azoknál a filmeknél ugyanis, ahol a mozgókép eléri a „filmalkotás” szintjét [64. § (1) bek.] – így mű jön létre –, a filmelőállító mint felhasználó a tipikus esetben megszerzi a filmalkotásra nézve a filmszerzők szélesebb, mélyebb vagyoni jogait is, amelyek lefedik, magukba olvasztják az egyébként szintén megszületett előállítói szomszédos jogokat. (A filmalkotás terjesztési, előadási szerződésekben soha említés sincs a film előállítói szomszédos jogokról. Az ilyen kettős minőségű védelmi tárgy eleve újdonság az Szjt. keretei között, hiszen az egyéb szomszédos jogi teljesítmények védelmi tárgya világosan eltér a szerzői jogétól.) Így a szabály működése – a szomszédos jogok gyakorlása - megmarad a filmalkotás szintjét el nem érő gazdaságilag jelentéktelen mozgókép felvételekre (családi videó, egy fix kamerával készült felvétel valamely előadásról). Itt valójában a régi Szjt. hatályon kívül helyezett rokonjogi szabályainak³⁹ egy más tárgyra való felélesztéséről van szó, nem szomszédos jogról.⁴⁰

Végül a nagy nemzetközi monopóliumok, mint a szerzői jog alanyainak megjelenése, elsősorban a szoftver művek körében, bizonyos további egyensúlytalansághoz vezetett a magyar szerzői jog gyakorlatában. A *büntetőjog* eszközét azért vezette be – széles körben 1993-ban – a törvényhozó a szerzői jogok védelmében, mert a szerzők egyre nehezebben tudják ellenőrizni az „illékony” művek egyre tömegesebb felhasználását.⁴¹ A szoftvergyártók viszont amúgy is olyan piacuralmi helyzetben vannak, olyan gazdasági eszközeik vannak a jogaik érvényesítésére (a hardver eszközök szoftver váltást okozó – sőt célzó – változtatásai, egyoldalú szerződések), hogy a külföldi szoftvergyártók magyarországi képviselőinek egyes jogvédelmi akciói a nagyközönség körében az egyéni szerzői jogra visszaható ellenérzést keltenek.⁴² A szerzői jogsértések közvéadás, hivatalból való büntetőjogi üldözése egyébként is túlzásnak tűnik. Egy példa: valaki a regényébe, amelyet kiadnak, mások műveiből az idézést meghaladó részeket vesz át engedély-sőt a források megjelölése – nélkül, és ezt az átvett részek szerzői illetve azok jogutódai - bár megtudják - nem kifogásolják.

³⁷ Boytha Gy.: L. 13. lábj.

³⁸ 92/100/EGK 2. cikk.

³⁹ 1969. é. III tv 51. §

⁴⁰ Kissé más a helyzet például a német jogban, ahonnan a jogintézmény a 92/100/EGK irányelvbe került. A német Szjt. – ben ez a szomszédos jogi védelem csak a filmelőállító által létrehozott *képhordozó anyagra* vonatkozik, nem érinti az azon rögzített filmet vagy nem egyéni eredeti képsort. L. Katzenberger P. in: Schricker Urheberrecht Kommentar, C.H. Beck'sche Verlag 1999, 7. és 10. jegyzet a 94. §-hoz.

⁴¹ Btk. 329., 329/A, 329/B és 329/C §-ok.

⁴² Például olyan körlevelek küldése, amelyek adatokat kérnek a vállalkozások által használt szoftverekről és a válasz elmaradásának büntetőjogi eljárás alapjául szolgáló „alapos gyanúként”, vagyis rendőri házkutatási okként való értelmezése.

Ha a büntetőjog eszköze a nemzetközi szabályozási környezet miatt nem is mellőzhető, megfontolandó, ne térjünk-e át a magánvádas formára.⁴³ Ez esetben a magánindítványt tevő sértett az eljárás közben ki is békülhet a vádlottal, a vád elejthető. Ha pedig tényleg komoly a veszély, hogy ez „zsarolásra” ad alkalmat, legalább is a magánindítványos, közvádas büntetőjogi jogintézményt kellene alkalmazni a szerzői jogi jogsértések körében is, ugyanúgy, mint például a hozzátartozó sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekményeknél. Mindez a jelenlegi törvényi büntetési tételek fenntartása mellett történhetne. Azon sajnós nem lehet segíteni, hogy a Btk. szóban forgó tényállásai keretszabályok lévén, a nyomozó hatóságok és a büntető bíróság nehezen birkóznak meg a tulajdonképpen polgári bíróság elé tartozó komplikált mögöttes polgári jogi kérdésekkel (felhasználás fogalma – szabad felhasználás – felhasználási szerződések értelmezése stb.).

3. Miért tágul?

A szerzői jog annyiban hasonlatos a világegyetemhez, hogy folyamatosan tágulni látszik. Szerintünk a szerzői és szomszédos jogoknak ma megfigyelhető, a bevezetőben példákkal bemutatott, talán most már a természetes határokon túlmenő kiterjesztése alapvetően az okok két csoportjára vezethető vissza.

Először is a mai szerző egyre inkább előre megszervezett vállalkozói – műszaki keretben alkot. A mai sokszorozási technika is kedvez a tömeges alkotásnak, az egyforma, rövid életű műveknek.⁴⁴ Így ritkábbá válik az alaptípus, az alkotó személyiség vonásait is mutató mű. Elhalványul a személyhez kapcsolódás, az alkotó személyiség érdeke s előtérbe lép a műközetítő, megrendelő, kulturális befektető érdeke. A saját „felhasználóból” „közvetítő” válik, külön megvédendő „teljesítménnyel”. Mindez párosul a kulturális ipar koncentrálódásával. A tucatnál kevesebb hollywoodi nagy filmgyártó jelentős mértékben kezében tartja az észak-amerikai és európai filmterjesztést és mozhálózatot is. A hanglemezek világpiaça 85 %-ban 5 nagy cég kezében van. A televíziós műsorszórásban hasonló arányok vannak kialakulóban. A nagy média konzorciumok internetes tartalom szolgáltatókat vásárolnak (Bertelsman-Napster, Vivendi Universal-MP3.com-Yahoo, Time Warner-AOL). A szoftvert illetően e tekintetben elég leírni a Microsoft cég nevét.

A multinacionális vállalkozások anyaországukban és a bővülő piacon (volt szocialista országok, Kína) anyagi eszközeikkel mindenütt erősen befolyásolják a szellemi teljesítményekre vonatkozó nemzeti jogalkotást.⁴⁵ A folyamat természetesen összetett, néha ellentmondásos. Így például az internet szolgáltatók és távközlési szervezetek lobbija 1996 decemberében még azt is megakadályozta, hogy a digitális többszörözés jogát kifejezetten megnevezze, szabályozza a két legújabb szerzői és szomszédos jogi többoldalú egyezmény,⁴⁶

⁴³ A szerzői és szomszédos jogok magánvádas büntetőjogi üldözése nem ütközik egyetlen nemzetközi kötelezettségvállalásunkba sem. L. különösen a TRIPS (19. láb.) 61. cikkét és a Magyar Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok kormánya között a szellemi tulajdonról 1993-ban létrejött megállapodás VII. 1. cikkét (Közzétéve 1993/26. sz. alatt, I. Szerzői jog. – Szerk. Faludi G. – Kis jogszabály sorozat. KJK. 1999. 809. o.).

⁴⁴ Pahud, E. Zur Begrenzung des Urheberrechts im Interesse Dritter und der Allgemeinheit. UFITA 2000/I. 99. és köv. o.

⁴⁵ Hamilton, M. A.: Copyright Battle is Framed in History. Billboard, 2000. július 29. 6. old., 104. A legfrissebb magyar példa a reprográfiai készülékek köréről szóló kormányrendelet.

⁴⁶ WPPT (I. 19. láb.) és a WCT, a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996-os Szerzői Jogi Szerződése, kihirdette az 57/1998 (IX.29.) OGY hat. Csupán a WPPT-t kísérő többségi nyilatkozat ment el odáig, hogy a

holott ez a filmelőállítóknak és hangfelvétel előállítóknak mint ugyancsak befolyásos érdekcsoportoknak fontos érdeke lett volna. Ez a szerzői és szomszédos jogi alapjog egyébként az elektronikus környezetben is elismert, sőt ez az angol – amerikai szoftver szerzői jogi védelem dogmatikai alapja volt. Mindenesetre a változások és főleg a törekvések egyértelműen arra irányulnak, hogy a nagy kulturális multinacionális cégek olyan információkra, teljesítményekre is tulajdonszerű monopóliumot szerezzenek, amelyek korábban vagy a szerző ellenőrzése alatt álltak, vagy közkinccsek voltak.⁴⁷ Ugyanez figyelhető meg a szabadalmi jogban is (pl. üzleti módszerek szabadalmazása az USA-ban, szoftver szabadalmi védelme).

Az okok második csoportja a nemzetközi politikai helyzet változásával is összefügg. 1984-ben még amiatt lehetett panaszkodni, hogy a fejlődő országok egyértelműen jogimportőri helyzete együtt a szerzői jog területiségével (vagyis, hogy a külföldi szerzői jogok elismerése a saját területükre szuverén döntésüktől függ) és a szerzői jog alapvető sokoldalú egyezménye, a Berni Unió Egyezmény egyhangúsági alapelve összességében a szerzői jogi védelmi szint alacsonyan tartását okozta, sőt a kialakult helyzet fenntartását veszélyeztette.⁴⁸ A világ politikailag egypólusúvá válása meghozta a most már túlzásokhoz is vezető áttörést: a szerzői és iparjogvédelmi jogoknak a nemzetközi kereskedelmi szerződések, elsősorban az 1994-es TRIPS⁴⁹ tárgyává tételével a fejlődő országok – politikai és gazdasági okokból belekényszerülve ezekbe – elvesztették a változtatásokat kizáró erejüket.⁵⁰

A politikai változás összefonódik a gazdasági globalizációval, amelynek jellemzője az információs technológia robbanása és elsősorban a legerősebb ipari-kereskedelmi partnert szolgáló átfogó világkereskedelmi liberalizáció.⁵¹ A globalizációnak része, eszköze a legfontosabb szereplő nemzeti jogszabályai „exportjára”, extraterritoriális hatására való törekvés is. Az USA-beli szerzői jogtulajdonosok a kereskedelmi legnagyobb kedvezmény elve megadásának – megvonásának fegyverét is bevetik. Olyan országok tekintetében is a kalózfelhasználások folytán „ténylegesen elszenvedett károkról” beszélnek, amelyeknél az adott külföldi művek, szomszédos jogi teljesítmények felhasználása a nemzeti jog szerint nem is volt szerzői jogi engedélyhez kötve. A szerzői és szomszédos jogi liberalizáció amerikai felfogása az Európai Unió országaival is összeütközéshez vezetett az OECD keretében tárgyalt Többoldalú Beruházásvédelmi Egyezmény („MAI”) tervezetének tárgyalásain (1996-1998). A szerzői (és az iparjogvédelmi) jogok „beruházássá” minősítése együtt a legnagyobb kedvezmény kereskedelmi elvének alkalmazásával felborítaná a szellemi alkotásokra vonatkozó külön egyezmények gondosan kiegyensúlyozott fenntartásokat és anyagi viszonyosságot is tartalmazó rendszerét. Így például a Franciaországban beszédett ún. üres video kazetta jogdíj nagy része az USA-ba folya át, ahol nincs ilyen jogintézmény s következésképpen ellentételezés sincs.⁵²

többszörözési jog érvényes a digitális környezetben is („Agreed Statement to WPPT Concerning Art. 7, 11 and 16”).

⁴⁷ Hamilton, M. A.: i. m. 45. l. ábj.

⁴⁸ Gyertyánfy P.: Ellentmondások és változások korunk szerzői jogában. Jogtudományi Közöny, 1984. február, 67. o.

⁴⁹ Lásd 19. l. ábj.

⁵⁰ Fékező erő azért még maradt; lásd az adattár sui generis védelme bevezetésének és a sugárzó szervezetek jogai bővítésének lassítását, eddigi megakadályozását.

⁵¹ Martonyi, J.: Globális jog, európai jog, magyar jog. Magyar Jog. 2001/4. 195. o.

⁵² Lásd részletesen: Haedicke, M.: Urheberrecht als Investitionsschutz? GRUR Int. 1998. Heft 8-9. 631. és köv. o.

E törekvések érvényre juttatásában eszköz a domináns szereplő nyelve, szerződéses gyakorlata is, vagyis az angolszász jogi gondolkodás expanziója, más területekre, a nemzetközi jogalkotásba való behatolása történik.⁵³ A szerzői és szomszédos jogok területén ez – többek között - az eredetiség követelmény és a szerző mint eredeti jogtulajdonos elv elhalványulásához, vagyis (legalábbis az európai kontinentális jogok szempontjából) a szerzői és szomszédos jogok természetes határokon túl terjeszkedéséhez vezet.⁵⁴ A túl alacsony eredetiség szintre, széles tárgyi hatályra pedig már angol források is panaszkodnak, hozzátérve, hogy „az oktatás, művészet, kommunikáció csak azért tud működni, mert a szerzői jogot jórészt figyelmen kívül hagyják”.⁵⁵

Az Európai Közösséghez csatlakozni kívánó, azzal társult államok számára, így Magyarország számára is az európai jogharmonizáció okozott már eddig is bizonyos esetekben kényszerű, a nemzeti szerzői jogtól idegen vagy felesleges jogi szabályozást.⁵⁶

4. A szerzői jog bővítésének esetei, tervei itt és máshol

4.1. Főleg az elsőként leírt okcsoportra – a kereskedői-közvetítői tevékenység előtérbe kerülésére – vezethetők vissza a művészeti műsorok és sportműsorok (sőt: művészeti fesztiválok) *megrendezőinek* adott vagy számukra bevezetni javasolt *sui generis* vagy szomszédos jogi védelem.⁵⁷ A hatályos, 1965. szeptember 9-i német szerzői jogi törvény 81.

⁵³ *Martonyi, J.*: i.m. 196. old. 51. láb.

⁵⁴ Nyilván más, közvetett hatások is vannak. A szerzői és iparjogvédelmi jogok „szellemi tulajdonként” való újabb magyar értelmezésére is bizonyára erősebben hatnak az angolszász elvek. *Harmathy Attila* írja a Dologi jog-kötelmi jog c. tanulmányában, hogy az angol jogban valójában nincs határvonal a dologi jog és a kötelmi jog között (131.o.), sőt hozzátézi: „...általánosan elfogadott nézet szerint a XX. században a megváltozott gazdasági körülmények miatt a tulajdonjog tárgyait nem lehet a fizikai dolgok körére szűkíteni...” (135. o.). In: *Liber Amicorum. Studia L. Vékás dedicata. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Bp. 1999. Martonyi János* említett tesz idézett művében (51. láb., 197-198. o.) a globális jog kialakulásában a dezetatizáció folyamatára abban az értelemben, hogy újabban félállami és állami szabályozások, nemzetközi szakmai szervezetek normái „keményednek” globális jogi szabállyá. Ugyanerről hasonlóan szól *Király Miklós* is „A szerződési jog harmonizálásának határai az Európai Közösségben” c. tanulmányában, kézirat, 2001. június. 8. old. A dezetatizáció mint az államnak a nemzeti törvényalkotás folyamatában való szerepváltozása is említhető. Főleg az USA-ban vált gyakorlattá, hogy a törvényhozó a fontos kérdések eldöntését az érdekcsoportok közötti közvetlen egyezkedésre bízta és az eredményt emeli törvényerőre. Jelentős példa erre: az amerikai Digital Millenium Copyright Act-ben az internetes szolgáltatók felelősségi szabályai („notice and take down” eljárás). Hogy ez a módszer egy kis országban, kis gazdasági piacon, ahol a multinacionális cégek helyi képviselői alkudozhatnak a helyi dezintegrált érdekcsoportokkal, kialakulatlan érdekképviselőkkel (például a reprográfiai jogdíjak jogosultjaival, a szolgálati találmányok feltalálóiival, a kicsi és független helyi gyógyszergyártókkal) mihez vezethet, előre látható.

⁵⁵ *Laddie* (főbíró): Copyright: Over–strength, Over-regulated, Over-rated? EIPR [1996] 5, 260. o.

⁵⁶ A második fejezetben már említettük a filmelőállítói szomszédos jogokat, mint a szerzői és szomszédos jogalkotásunknak az európai jogharmonizációban kényszererlelt gyümölcsét. De ugyanilyen jellegű a védelem újra alkalmazása a korábbi védelmi időből egyszer már kiesett művekre és teljesítményekre (Szjt. 108. §) és a filmekre vonatkozó szerzői jogok védelmi idejének újfajta, a filmszerzők közül az utoljára elhalt személy halálától való számítási módja (Szjt. 31. § (6) bek.). *Király Miklós* szerint is egyes töredezett vagy rendszertelen, kompromisszumos jogharmonizációs normák átvétele a tagállamok jogában belső ellentmondásokhoz vezethet. *Király M.*: i.m: 7. és 9. o. (54.láb.)

⁵⁷ Az 1973. dec. 14-i 5988 sz. brazil szerzői jogi törvény 191. cikke, amelyet az új, 9610. sz. szerzői jogi törvény 115. cikke hatályon kívül helyezett. Részletesen l.: *Chaves, A.*: Arena Rights. Copyright (WIPO, Geneva) 1987. október, 310 és köv. o. Az UNESCO számára, az előadóművészek, hangfelvétel előállítók és sugárzó szervezetek szomszédos jogairól szóló Római Egyezmény 1999-es kormányközi bizottsági ülése részére *Walter, M. M.* által készített tanulmány: „The relationship of, and comparison between, the Rome Convention, the WIPO Performances and Phonogram Treaty (WPPT) and the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement); the evolution and possible improvement of the protection of the

§-a ("Schutz des Veranstalters") 25 évre szomszédos jogokat ad a szerzői jogilag védett műveket tartalmazó előadások megrendezőinek. E jogok csak a műsor rögzítésére, többszörözésére és sugárzására terjednek ki. Az 1973 és 1998 között hatályban volt brazil aréna-jog (a szabályt a nemzetközi szakirodalom csak „Pele-törvénynek” nevezte) a sportrendezvények megrendezőinek és a sportegyesületeknek biztosított kizárólagos engedélyezési jogot a rendezvények rögzítésére, sugárzására, továbbközvetítésére azzal, hogy a bevételük 10 %-át a szereplő sportolók és edzőik között kell szétosztani.

Magyarországon *Sárközy Tamás* hívja fel a figyelmet a sportesemények televíziós közvetítéséhez fűződő gazdasági érdekek rendkívüli súlyára, az erre vonatkozó befektetések illetve a közérdek egyidejű védelmének szükségességére.⁵⁸ A cikk elsősorban a kizárólagos közvetítési jog jogosultjának (a televíziós társaságnak) a versenytársaival való kapcsolatával, a médiatörvény⁵⁹ és a sporttörvény⁶⁰ erre vonatkozó meglévő és tervezett szabályaival foglalkozik. Utóbbiak célja a kizárólagos közvetítési jogok közérdekből való korlátozása.⁶¹

A művészeti és sportrendezvények televíziós közvetítései az esemény megrendezőjével kötött szerződéseken alapulnak. Kérdés, hogy Magyarországon mi ezeknek a szerződéseknek a jogi alapja és a meglévő alapot ki kell-e szélesíteni valamilyen esemény-rendezői szomszédos joggal? Az a nézet, hogy ezek a szerződések már ma is a sportrendezvény-szervezőnek „a közvetítés engedélyezésre vonatkozó vagyoni értékű jogán” alapszanak, „immateriális javat” képeznek,⁶² talán nem egészen pontos. A műsorok megrendezője, mint a helyszín tulajdonosa vagy bérlője a maga dologi tulajdoni vagy kötelmi használati jogosultsága alapján rendelkezhet az ingatlan használatáról, arról, hogy kit és milyen céllal, milyen feltételekkel enged be a létesítménybe („Hausrecht”). A közönséggel, a belépőkkel kötött szerződések azonban harmadik személyeket semmire nem köteleznek. Így a műsor megrendezője saját jogán például nem is léphet fel olyan személyekkel szemben, akik az eseményt az ő tudtán kívül rögzítik (ún. bootleg), és utóbb közvetítik, példányokon terjesztik.⁶³ Ahhoz, hogy a „bootleg” felvétel terjesztője ellen is fel lehessen lépni, törvényben külön megállapított, abszolút szerkezetű negatív tartalmú jog lenne szükséges a rögzítésre, nyilvánosságához közvetítésre, továbbközvetítésre, terjesztésre: a szellemi alkotások jogának körébe tartozó „sui generis” jogra vagy a szerzői joggal szomszédos jogra.

Úgy tűnik, a sport- és általában a műsor-rendezési kockázatok nálunk is nagyok, a sikerhez viszont milliós befektetések szükségesek. A megtérülésnek mind fontosabb feltétele a műsor távollévők számára is történő hasznosítása. E kockázatok csökkentése, a produkció sui generis joggal való védelme ott látszik szükségesnek, ahol a műsor tartalma egyes elemei (a

neighbouring rights recognized by the Rome Convention, (UNESCO) Copyright Bulletin, Vol. XXXIV. Nr. 3. July-Sept. 2000, 38. old. *Caron, Ch.*: Le festival confronté à la qualification d'oeuvre collective. RIDA, No. 188. p.3.

⁵⁸ *Sárközy T.*: A sporteseményekről való kizárólagos közvetítések jogi problémái. *Gazdaság és Jog*. 2001. április. 4. szám, 21. o.

⁵⁹ 1996. é. I. tv., 9. §.

⁶⁰ 2000. é. CXLV. tv. 77. § (6) bek.

⁶¹ Megjegyzendő, hogy a sportközvetítést sugárzó televízió kizárólagos engedélyezési jogait a műsora mások által való átvételére – a sportműsor megrendezőjének szerződéses engedélye mellett – az Sztj. 80. §-a is garantálja. Így a médiatörvény és a sporttörvény majdani végrehajtási szabályai szerinti korlátozások hatásukban nem mehetnek túl az Sztj. 80. §-a általi szerzői jogi kivételek (szabad felhasználás, 36. § (1) bek., 37. § (1) és (3) bek.) hatályán.

⁶² *Sárközy T.*: i.m. 22. old. (58. lábj.)

⁶³ Elvileg a versenyjog eszköze rendelkezésre áll, de ennek hatóköre szűkebb (versenytársakra vonatkozik) és tényállásai nehezebben bizonyíthatók.

műsorszámok) és a szereplők (sportolók) a teljesítményre vonatkozóan nem bírnak semmiféle kizárólagos engedélyezési joggal. Ez pedig a sportrendezvény. Az új sui generis jog helyét a sporttörvényben látnánk, nem pedig a szerzői joggal szomszédos jogok között, hiszen ott ez csak a néhány atipikus esetkör (lásd e cikk harmadik fejezetét) számát növelné. Ezen belül még a sportolók valamilyen módon való részesítése is szabályozható lenne a régi brazil példa alapján.⁶⁴ A koncertrendezők, egyéb kulturális műsorrendezők szervezési-gazdasági teljesítményének szomszédos jogi elismerését viszont Magyarországon nem látjuk indokoltnak. Egyrészt itt általában a befektetés és a gazdasági kockázat kisebb, másrészt maguk az előadóművészek az említett televíziós felhasználásra kizárólagos, tulajdoni jellegű jogokkal bírnak. Ezek a műsorrendezőkre szerződéssel átruházható jogok megakadályozhatják a harmadik személyek jogellenes felhasználásait. Ha viszont ilyen jogátruházás nem történik, és mégis bevezetnénk „szomszédos” vagy sui generis jogokat, a műsorrendező új kizárólagos engedélyezési jogai összeütközésbe kerülhetnének az előadóművész jogaival, azokat korlátozhatnák a működésükben.

4.2. Szerzői jogi törvényünk hagyományos szabályozási területei más jellegű védelmi tárgyra való további kiterjesztését jelentené a *nem szerzői mű jellegű* (tehát egyéni eredeti vonásokat nem mutató) *adattárak* jogi védelmének szabályozása, ha ez a 2140/2000 (VI.23.) Korm. határozattal módosított 2212/1998 (IX.30.) Korm. határozat szerinti módon, vagyis az Szjt.-ben történne. A feladat kifejezetten jogharmonizációs, a 96/9/EK irányelv még át nem ültetett részének átvételére irányul.

Az adattárak sui generis védelmében az európai regionális szabályozás a világon egyedül áll, a világszintű multilaterális egyezményt nem sikerült létrehozni.⁶⁵ Az Amerikai Egyesült Államokban – ahol a világ gazdasági céllal működtetett elektronikus adattárainak nagy többsége van – a törvényhozási kísérletek az újabb monopolhelyezettől féltő oktatási és kulturális (könyvtári) intézmények ellenállásán törtek meg.⁶⁶

Nemcsak arról van szó, hogy „szerzői jogi törvény” címszó alatt az új adattár védelem – az Szjt.-ben első ilyen tárgyként – a kulturális tartalomtól teljesen függetlenül valamely teljesítménybe, az adattár elkészítésébe fektetett pénzügyi és munka beruházási védelemként jelenne meg. (Ez egyébként önmagában is az amerikai jogi gondolkozáshoz való, az előbbiekben vázolt közelítést jelenti, függetlenül attól, hogy az adattárnál már az EK országainak többsége is ezt a jogi technikát követte.)

Sokkal inkább az a veszély, hogy a szerzői és szomszédos jogi fogalmak közvetlen vagy utaló szabályokkal való átvétele összemosza a védelmek különböző tárgyait, a kizárólagos jogok tartalmát, s tovább nehezíti egyrészt a szerzői és szomszédos jogi, másrészt a sui generis jogi jogosultak joggyakorlását. Ez állhat elő különösen akkor, ha az új szabályozás a szomszédos jogi fejezetben (Szjt. XI. fejezet) történne. A kétféle kizárólagos jog tartalma elvileg más és más, e szabálycsoportok alkalmazási területe nem azonos, hanem egymás melletti. Ezt világossá kell tenni a magyar jogba való átültetéskor. A jogok összeütközése a gyakorlatban még ekkor sem lesz elkerülhető. Már most is vannak a magyar gyakorlatban olyan esetek, amikor a kizárólagos szomszédos jog tulajdonosa (bár joga a szerzői joggal eltérő tárgyra

⁶⁴ L. a 58. lábjegyzet.

⁶⁵ WIPO (Szellemi Tulajdon Világszervezete) Standing Committee on Copyright and Related Rights. 1999 máj. 4-11. genfi ülészak, 4. napirend.

⁶⁶ Az USA Kereskedelmi Minisztériumának 1998. aug. 4-i levele a Szenátus Jogi Bizottságához. Az előző lábjegyzetben említett értekezlet anyaga.

irányul) az engedélyének megtagadásával lehetetlenné teszi a szerzői engedélyezési jog gyakorlását. Ilyen a hangfelvételek felhasználása on-line zeneszolgáltatás forrásaként.

A szóban forgó EK irányelv szerint a sui generis védelem az adattár egészének vagy jelentős részének egy másik hordozóra való átvitelét („kimásolás”) és ugyanezeknek a jogtárgyaknak a nyilvánosság rendelkezésére bocsátását jelenti másolatok forgalmazása, kölcsönzés, on-line vagy egyéb formában való átvitel révén („újrhasználás”) (7. cikk 1. és 2. pont). Az adattár, mint a sui generis jog tárgya semmilyen eredetiséget sőt egyediséget sem kell mutasson. Jogvita esetén így az azonossággal nem lehet érvelni, a jogi védelemhez azt kell bizonyítani, hogy az egyiket a másiktól vették át. Minthogy az ilyen adattár fogalma igen széles, egyes esetei (ahol a szerkesztésben egyéni eredeti teljesítmény is kimutatható) megfelelnek a gyűjteményes mű fogalmának is. (irányelv 7. cikk (4) bek.) Szerzői jogunkban ilyen „kumulációs” helyzet – a kétféle védelmi tárgy és *részben* a jogok tartalmának átfedése – kizárólag az ugyancsak EK jogharmonizációs kényszerként átvett filmelőállítói szomszédos jogi védelemnél van. Ott a filmszerzői és a filmelőállítói jogszerzési státusz tipikusan egybeolvad, hiszen az Szjt. 66. és 73. §-ok révén a *szerzői és előadóművészi* vagyoni jogok is átszállnak a filmelőállítóra. A kétféle jog nem működik külön-külön.

Nem így a sui generis adattárnál, ahol a szerkesztőtől nem mindig kerül át szerzői engedélyezési jog az adattár előállítóra. Akkor pedig az adattár előállítójának „sui generis” engedélyezési joga az „újrhasználásra” vagy a „kimásolásra” szemben állhat a szerző-szerkesztő azon jogával, hogy engedélyezze az adattár-adatgyűjtemény szerkesztési elveit is mutató adattömege (része) többszörözését. (Ez még akkor is így van, ha a szerzői jogi többszörözési jog tartalma nem egészen azonos az előbb említettekével.)

Az adatgyűjtemény és egyben sui generis adattár *tartalmát kitevő egyes szerzői művekre* vonatkozó szerzői jogok gyakorlása is zavarokhoz vezethetne. Ez a gyakorlatban még akkor is így lehet, ha az irányelv 18. indoklása és *Lucas* biztosít minket arról, hogy elvileg „harmadik személyek anélkül szerződhetnek a bennfoglalt művek szerzőivel, hogy tartaniuk kellene a sui generis jogosult vétőjétől, mert hogy az említett műveket sem nem „másolják ki”, sem nem „hasznosítják újra”.⁶⁷ Vagyis, az érv azon alapszik, hogy az engedélytől függő hasznosítás itt és ott más és más, a „kimásolás” nem pontosan azonos a szerzői jogi „többszörözéssel”, az „újrhasználás” nem azonos a szerzői jogi „nyilvánossághoz közvetítéssel” és „terjesztéssel”. (Utóbbinál különösen a bérbeadás tekintetében eltérő). Ha a jogok közt nincs azonosság, ez a külön törvényben való szabályozás mellett szól. Ha mégis van átfedési, összeütközési veszély, akkor is a dogmatikai és joggyakorlási zavarokat valószínűleg enyhítené, ha egészen nem is zárna ki a külön törvényben való szabályozás. Emellett szól az is, hogy a két jogterület szabad felhasználási esetkörei is csak részleges átfedésben vannak.

4.3. Amint jeleztük, a gazdasági-kereskedelmi globalizációs folyamatnak része a legerősebb szereplő, az Amerikai Egyesült Államok jogának bizonyos fokú expanziója is. Az amerikai copyright-gondolkodás jeleit láthatjuk a bevezetőben említett, egy *holttengeri tekercsre vonatkozó ügy* (Quimron - ügy)⁶⁸ mellett néhány más, európai bírósági ítéletben is a védelemhez megkívánt *eredetiség szintjének leszállításában*. A bíróság a Quimron - ügyben letért az eredetiség Izraelben is követett korábbi értelmezési ösvényéről és védelmet adott egy másolatnak. Az ókori szöveget kibetűző, helyreállító tudós ugyanis célja szerint is az

⁶⁷ L. Lucas, A. Lucas H-J.: i.m. 639. o. 21. lábj.

⁶⁸ L. 1. lábj.

eredetivel azonosat, pontosan olvasható szöveget készített.⁶⁹ A bíróság ezzel a szöveg felett nemcsak gazdasági, hanem kulturális monopóliumot is adott, hiszen a kibetűzött szöveg használatából (másolás, közzététel stb.) kizárhatja azokat a tudósokat, akik a „szerzőtől” eltérő szakmai nézeteket vallanak.⁷⁰

A megkívánt eredetiség amerikai jogi hagyomány szerinti alacsony volta az amerikai és angol szakirodalomban is ismételten felveti ennek hátrányait, veszélyeit. Egy olyan ügy kapcsán, ahol az amerikai bíró megtagadta a szerzői jogi védelmet a már nem védett festmények változatlan fénykép-másolatától, rámutatnak, hogy az ellenkező döntés a festmény védelmi idejének meghosszabbítását (vagy a jogi védelem helyreállítását) jelentené.⁷¹ Az egész ügyben a képkiallító galéria törekvését láthatjuk, hogy nem eredeti, nem alkotói teljesítménye a szerzői jogok ernyője alá kerüljön. Hasonló a helyzet annál az – ezúttal sikeres – perindításnál, aminek eredményeképpen az osztrák Legfelsőbb Bíróság – vitatható módon – megállapította: szomszédos joggal védett teljesítmény az, ha hegycsúcsokra képsorokat automatikusan felvevő és internetes hálózatba továbbító videokamerákat helyeznek ki.⁷²

4.4. A szabványok újfajta magyarországi megítélése talán ugyancsak az amerikai jogi gondolkodás befolyására vezethető vissza, vagy esetleg arra, a nálunk most első ízben törvénybe írt szabályra épít, hogy „a védelem nem függ ... minőségi ... jellemzőktől”⁷³. Az egész mégis leginkább a szabványosító nemzetközi szervezetek anyagi törekvéseinek az eredménye. A folyamat jó példa arra, hogyan lesz a nem kormányközi nemzetközi szervezetek szabályaiból ajánlás („soft law”) majd nemzetközi jog.⁷⁴

Az Szjt. 1. § (4) bek. a szabványokat eredetileg kizárta a szerzői jogi védelem tárgyai közül. Az új törvényszöveg módosította a törvényt, lehetővé téve a nem jogszabályokkal kötelezővé tett egyéni-eredeti jellegű szabványleírás szerzői jogi védelmét.⁷⁵ Az Szjt. eredeti szövegének indoklása szerint⁷⁶ a védelemből kizárt szabványok „egyébként megfelelhetnének a szerzői jogi védelem kritériumainak”. E felfogás mellett a védelem akadálya csupán az a speciális közérdek, amelyet a szabványok szolgálnak és amely a közkincsben hagyás mellett szól: ez a lehető legkedvezőbb műszaki megoldást adó szabvány lehető legszélesebb körű elterjesztése.⁷⁷ Ezzel a céllal a szabványok akár csak másolással megvalósuló felhasználásának ellenértékkel engedélyhez kötése (a szerzői jogi védelem) továbbra is szembenállónak látszik, függetlenül attól, hogy a szabványosításért felelős szervezet állami intézményből köztestületté vált.

A szerzői jog egésze szempontjából a szabvány szerzői jogi védelmében mégsem ezt látjuk aggályosnak. Úgy véljük, gyakorlatilag nem is lehetséges, eddig sem volt, egyéni eredeti

⁶⁹ A Gárdonyi Géza titkosírása megfejtése körüli ügyben a magyar Legfelsőbb Bíróság 1971-ben leszögezte, hogy a titkosírás kulcsának feltárása és a titkosírással készült szövegek megfejtése nem tekinthető szerzői jogi védelemre jogosító szellemi alkotásnak. Pf. III. 20.796/1971. A Szerzői Szakértői Testület Szakvéleményeinek gyűjteménye I. Szerk.: *Messik M.* Bp. 1981. 39.o.

⁷⁰ *Birnhack, M. D.* i.m. 132. o. 1. 1. lábuj.

⁷¹ *The Bridgman Art Library Ltd. v. Coral Corp.* 36. F. Supp. 2d 191 (S.D.N.Y.) 1999, and 25 F. Supp. 2d 421 (SDNY) 1998. *Deazley, R.*: i.m. 183.o. 15. lábuj.

⁷² OGH 1.2.2000, 4 Ob 15/00k - Voralberg Online.

⁷³ Szjt. 1. § (3) bek.

⁷⁴ *L.Martonyi J.*: „a nemzetközi szakmai szervezetek által felállított normák és követelmények globális jelleget öltenek”. I.m. 197. o. 51. lábuj.

⁷⁵ 2001: XLVIII. tv. 67. § (1) k.

⁷⁶ Indoklás az 1. §-hoz

⁷⁷ Lásd a 1995. évi XXVIII. tv. (NSZtv.) 4. § (1), 9. § (1) bekezdéseit, 1. sz. melléklete 1. pontját.

vonásokat mutató szabványleírást készíteni. A szabvány ugyanis „műszaki dokumentum, ..., amely olyan általános és ismételt alkalmazható szabályokat, útmutatókat vagy jellemzőket tartalmaz, amelyek alkalmazásával a rendező hatás az adott feltételek között a legkedvezőbb.”⁷⁸ Úgy tűnik, itt a műszaki megoldás, a tartalom oly szorosán meghatározza a gondolati formát, hogy nincs szabad tér az egyéni-eredeti gondolkifejtésre. Gyanúnk szerint hasonló a helyzet a szabadalmi leírásokkal is, amelyeket pedig a szerzői jogi közfelfogás eddig elvileg alkalmasnak tartott a szerzői jogi védelemre is. Ennek magyar bíróság előtti próbája nem ismeretes. A szabvány esetében a változás egyrészt gyakorlati hatású lesz (pénzt kell fizetni a szabványokért). A változtatás másrészt szerzői jogunk alapelveit tovább rontó hatású, mert a szabvány az Sztj. szövegében most a védelem tárgyaként példászerűen kifejezetten is megjelenik.

4.5. A szerzői jog mértéken túli kiterjesztésének következményei miatt érdemes visszatérni az *esztétikus sportmozgások szerzői jogi védelmére* vonatkozó, a bevezetőben említett Weber javaslatra is.⁷⁹ A vadvízi kajakosok, gördeszkások, pankrátorok és hasonló extrém sportok üzöi egyéni-eredeti mozdulatait egy újabb jogirodalmi javaslat szerint azért kell szerzői joggal⁸⁰ védeni, mert tevékenységük a televíziós közvetítések folytán anyagi értékű szórakoztató műsorrá vált.⁸¹ A tárgyban egyébként pozitív és negatív amerikai bírói ítélet is született már a baseballról illetve a kosárlabdáról.⁸² Ha egy televízió sugározott vagy e célra rögzített sportesemény közreműködői szerzői „tulajdon” vagyis kizárólagos engedélyezési jogok alanyai lennének, ez azt jelentené, hogy olyan műre, vagyis „gondolkifejtésre” adnánk ilyen jogot, amely mögül hiányzik bármiféle kifejezett gondolat. Emellett a védett mozdulat mások általi végrehajtása („többszörözés”) és módosított végrehajtása („átdolgozás”) is a „szerző” életében és azután még 70 évig a „szerző” illetve jogutóda engedélyétől függne. Weber ellenérve, hogy már ma is elegendő sportmozdulat van a közkinccs területén, hogy a jogvédelem másokat ösztönöz újak kitalálására és hogy a „párhuzamos fejlesztés” amúgy is megengedett,⁸³ nem tűnnek meggyőzőnek.

4.6. Egyelőre eredménytelennek látszanak Magyarországon a nagy kereskedelmi televíziós szervezetek törekvései, hogy televíziós vetélkedő és szórakoztató műsor *típusaiknak, a „műsor formátumoknak”* szerzői jogi védelmet szerezzenek. A Szerzői Jogi Szakértői Testület két ügyben is kifejtette, hogy a műsorterv, műsorkoncepció, produkciós forgatókönyv vázlat, amely például a szereplőknek a teremben való elhelyezési rendjét, a világítási effektusokat, a szereplők belépési sorrendjét, nemét, korát, társadalmi ismertségét és a műsorban játszott játékok szabályait írja le, nem egyéni eredetű mű.⁸⁴ A filmvázlatnak ahhoz, hogy az ötletnél több legyen és szerzői jogi védelemben részesüljön, az audiovizuális műre vonatkozó olyan egyéni eredeti kifejtésnek kell lennie, amely már a történet, cselekmény vázlatos leírását is adja. Az adott két ügyben ezek a leírások csak showműsorok kellékeinek ötlet szintű felsorolásai voltak. Más kérdés, hogy az egyik ügyben – az eljáró tanács elnökének különvéleménye szerint – a műsorformátumok alapján készített két konkrét audiovizuális produkció a maga kifejtett, rögzített változatában már elérte az egyes szerzői mű

⁷⁸ NSZtv. 4. § (1) bek.

⁷⁹ L. 6. lábj.

⁸⁰ Az amerikai szövetségi jogban nincs előadóművészi jogvédelem, ezért ott fel sem merülhet ez a fajta minősítés.

⁸¹ L. 6. lábj. Weber i.m. 321-322. o.

⁸² *Baltimore Orioles, Inc. v. Major League Baseball Players Ass'n. Ass'n v. Motorola Inc.* 105F. 3d 841 (2nd Cir. 1997)

⁸³ Weber i.m. 337. o., l. 6. lábj.

⁸⁴ L. 3. lábj.

eredetiségi és kifejtési szintjét. Megjegyzendő, hogy a már rögzített és sugárzott egyes produkciókat illetően a sugárzó szervezeteket szomszédos jogi védelem megilleti⁸⁵. Ez azonban csak a konkrét sugárzott műsor mások általi rögzítésére, többszörözésére, nyilvánossághoz közvetítésére – és filmelőállítások esetén az on-line közvetítésre – vonatkozik, a műsor *átdolgozására* (újra megrendezésére, felvételére) *nem*.

5. Következtetés: ne tovább

Előző példáinkból, javaslatainkból is érezhető, hogy a szerzői jogi törvény hatályának és magának a szorosán vett szerzői jognak kiterjesztését konzervatívan, inkább elutasítóan szemléljük. Még az is lehet, hogy ez idealizmusból fakadó dogmatizmusnak látszik, amely az újonnan jelentkezőket szűkkeblűen nem engedi a szerzői jog áldásaihoz.

A szerzői és szomszédos jogok azonban csak akkor tölthetik be feladatukat, ha azok maradnak, amik. A szerzői jog nem üres formára, hanem csakis egy gondolatnak egyéni eredeti kifejtésére vonatkozhat, személyiségi aspektusa van. A szomszédos jogok feladata a kultúra közvetítésére irányuló egyedi teljesítmény jogi védelme. Ha önmagában „a szellemi produktum létrehozatalába tett befektetés súlyát néznénk és a kellő súly elegendő lenne a védelemre”,⁸⁶ ez az alapelvek és az egész gondolati építmény újjal való felváltását jelentené. Az emberi alkotótevékenység eredményeinek védelmére a szerzői jog (és az iparjogvédelem) helyett ilyen új „paradigmára” azonban még nincs épkezláb javaslat, ennek még nincs itt az ideje. Ezt az Európai Közösség is leszögezte. A szerzői jogi jogharmonizáció legutóbbi aktusa során kifejezetten rögzítették, hogy a „szellemi tulajdon védelmében nincs szükség új felfogásra”; „minden szerzői jogi és szomszédos jogi jogharmonizációnak a védelem magas szintjén kell alapulnia mert ezek a jogok kritikusak a szellemi alkotás számára”, „a szerzői és szomszédos jogi rendszerek hatékony és szigorú védelmi rendszere az egyik fő eszköz arra, hogy ... biztosítsuk a szerzői alkotók és az előadóművészek függetlenségét és méltóságát.”⁸⁷

A szerzői jog saját hatékonyságának áldozatává válhat. Már most is látható, hogy a törzsterület jogérvényesítési nehézségei szorosán összefüggnek az elvtelen kiterjesztési gyakorlattal. A jogintézmény felhígítása jogértelmezési nehézségekhez, a társadalmi jogkövetés-elfogadás csökkenéséhez, konkurráló jogosultságokhoz, halmozódó jogdíjterhekhez vezet. A drasztikus büntetőjogi védelem (közvéadás, hivatalból üldözendő bűncselekmény!) is ellenhatást válthat ki.

Az igaz, hogy – elvileg – a szerzői jogi törvények a szerzői műveket, szomszédos jogi teljesítményeket nem kivonják a közkincsből, hanem azokra létrejöttüktől kezdve elismerik az alkotó kizárólagos uralmát. A „közkincs” logikailag és a törvény szövegében is csak ezután jöhet szóba a korlátozások (például időkorlátok) bevezetésével. Gyakorlatilag, eredményében mégis arról van szó, hogy a „copyright” tárgyakénti elismeréssel a törvény folytán egyes újfajta szellemi javak kikerülnek a közkincsből. Ez pedig csak óvatosan, alapos érdekmérlegelés után és világos fogalmi határokkal tehető meg, nem pedig bizonytalanságot és zavart keltve.

⁸⁵ Régi Szjt.: 50/F-50/H §-ok, hatályos Szjt.: 80. § - és ha az előállító maga a televízió volt: 82. §.

⁸⁶ *Pahud, E.* által idézett érv és az ott hivatkozott források 113. old. i.m., 43. lábja.

⁸⁷ „A szerzői jog az új információs társadalomban” című, kihirdetés előtt álló EK irányelv legutolsó (2001. június 1-i) változatának 5., 9. és 11. indoklása.

A „misztikus” *szellemiségi* elemek, a hagyományos *művészet* túlhangsúlyozásának a szerzői jogi gondolkodásunkat illető vádjával szemben utalni kell a szerzői jog alapvető szerepére: a szellemi, humánus tartalmat biztosítja a szabadidő szellemi módon való élvezetes eltöltéséhez. A szórakoztató termékek egyedi szellemi (tehát személyt is tükröző) tartalma a lényeg, a hordozó csak műszaki eszköz. A pusztán anyagi vagy szellemi erőfeszítésre, befektetésre, vagy műszaki jellegű teljesítményre alapozás – nem létező vagy túl alacsony „eredetiség” – összemossa a kettőt.

Kétségtelen, hogy a világ a kultúrában a silány, egyediség nélküli tömegcikk eluralkodása felé tart. Ha azonban lemondanánk arról, hogy a személyhez fűződő jogok szerepét, érvényre juttatását hangsúlyozó jogi megoldásokat támogassunk, ez olyan lenne, mintha az állam fölhagyna a magasabb kultúra közvetlen és közvetett anyagi támogatásával a közízlést romboló termékekkel szemben. Az Európai Közösség szerint „a szerzői jog által védett művek és a szomszédos jogok tárgyai nagy jelentőségűek kulturális szempontból is.”⁸⁸ „Európát leginkább a kultúra és a művészetek tartják össze. A tőke és a tudomány a jövő felé mosolyog, és amerre csak tud, szertefolyik. Az ember kötődése a múltjához, lakóhelyéhez a művészetet hívja segítségül... Lehet, hogy a papírkorszaknak vége van, de a szóvilágnak nincsen vége.”⁸⁹

A szerzői és szomszédos jogoknak az iparjogvédelemhez közelítése, a személyiségtől független „tulajdoni” jelleg hangsúlyozása, a védelmi szint leszállítása és a nagy világkereskedelmi liberalizáció céljai irányába való elmozdítása (pusztán befektetésekre, üzleti modellekre kizárólagos jogok adása) egy ilyen kis kulturális piacon, mint Magyarország még veszélyesebb a helyi kultúrára, mint a nagyobb európai vagy világpiacon. Kézenfekvő, hogy *ilyen* alapon elsősorban a tőkeerős multinacionális cégek fognak itt is monopóliumokat szerezni, ide szellemi javakat eladni.⁹⁰ Ez kulturális monopóliumhoz is vezet, lassanként megfosztva a közönséget a kulturális sokféleségtől.

Ezekre az utóbbi szempontokra az európai jogharmonizációban való részvételünk során is figyelni kellene. Ki kell használni az irányelvek megengedő szabályai által adott lehetőségeket, a nem túl nagy de mégis meglévő mozgásteret, és esetenként még az irányelveket honosító többségi nemzeti megoldások helyett is a saját szerzői jogi törvényünk logikája és kulturális, nemzeti érdekeink szerinti más megoldásokat kell választani.

A szerzői jog csak addig terjedhet, amíg megfelel valódi természetének, *eredeti és társadalmilag elfogadott* céljának. Ahogy Horatius írja: „Felbuktat a cipő, ha nagyobb a lábnál, szorít, hogyha kisebb.”⁹¹

⁸⁸ 12. sz. indokolás a „Szerzői jog az információs társadalomban” c. irányelv. L. előző lábj.

⁸⁹ Konrád Gy. beszéde a 2001-es német Károly díj átvételekor. Népszabadság 2001. május 26.

⁹⁰ A magyar szerzői jogi alkotások exportképessége viszont csökken. Az irodalom kis nyelvekre jellemző korlátokkal küzd. A magyar komolyzene a politikai változásokkal elvesztette „érdekességét”, sikeres alkotói külföldön élnek. A könnyűzene és a film az angol-amerikai világrepertoár hegemoniájától szenved. Alkotó szoftver szerzőink ma már munkaviszonyban, multinacionális vagy külföldi cégeknél alkotnak.

⁹¹ Horatius, Epistolák I. 10. 42-43.

Summary

Peter Gyertyanfy*

How far should copyright still reach?

The article identifies those elements of copyright which make this system of protection so attractive for intellectual productions still outside of its present scope. It analyses the moving forces as well as the characteristic proposals and cases of the expansion of copyright with special regard to Hungary. The author qualifies these attempts as going beyond the natural limits of copyright and endangering the normal functioning of the present system.

Zusammenfassung

Wie weit soll man das Urheberrecht noch erweitern?

Der Artikel beschreibt jene Elementen des Urheberrechts und der verwandten Schutzrechte, die das System so attraktiv für die noch aussenstehenden geistigen Produkten machen. Die Beweggründe sowie die charakteristischen Vorschläge und Fälle der Erweiterung des Anwendungsgebiets werden mit besonderer Rücksicht auf Ungarn analysiert. Es wird behauptet, dass diese Versuche weit über die natürlichen Grenzen des Urheberrechts gehen und dass sie sogar das normale Funktionieren des Systems gefährden.

* Director General of the Society ARTISJUS Hungarian Bureau for the Protection of Authors' Rights
Generaldirektor des Vereins ARTISJUS Ungarisches Büro zur Wahrung der Urheberrechte
Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület főigazgatója